

ИБН ЖАРИР ТАБАРИЙНИНГ “ЖОМЕЪУ-Л-БАЁН” АСАРИНИНГ ТАФСИР ИЛМИДАГИ ТАРИХИ ВА ЗАМОНАВИЙ АҲАМИЯТИ

Нурали Мавланов,

Ўзбекистон халқаро ислом академияси таянч докторанти

Annotatsiya. Мазкур мақолада Ибн Жарир Табарийнинг “Жомеъу-л-баён фи таъвили оя ал-Қуръон” асарининг қадимги ва замонавий муфассирлар томонидан қандай фойдаланилаётгани ва ушбу асарнинг тарихий ҳамда замонавий аҳамияти таҳлил қилинади. Табарийнинг тафсири Ислом тафсир илми тарихидаги илк ва муҳим асарлардан бири ҳисобланиб, у Қуръоннинг оятларини тушунтиришда ижтиҳодий ва ривоят асосидаги ёндашувлардан фойдаланади. Асарнинг замонавий муфассирлар учун ҳам ҳанузгача муҳим манба сифатида хизмат қилиши унинг илмий қийматини янада ошириб беради. Мақолада қадимги ва бугунги муфассирлар асардан қандай фойдалангани ва бугунги Ислом тафсир илмидаги ўрни кенг ёритилади.

Калит сўзлар: Ибн Жарир Табарий, Жомеъу-л-баён, тафсир, қадимги муфассирлар, замонавий муфассирлар, ижтиҳодий тафсир, ривоятлар, Қуръон тафсири.

Кириш

Ислом тафсир илми тарихида Ибн Жарир Табарий (839–923) ўзининг машҳур “Жомеъу-л-баён фи таъвили оя ал-Қуръон” асари билан муҳим ўрин тутган. Бу асар нафақат Қуръон оятларини шарҳлашда биринчи катта ишлардан бири, балки тафсир усулиятида ҳам муҳим босқич саналади. Асар Ислом дунёсидаги илк жамланган тафсирлардан бири бўлиб, кўплаб кейинги муфассирлар уни асосий манба сифатида қабул қилганлар. Ибн Жарир Табарийнинг бу асари нафақат ўрта асрлардаги, балки бугунги замонавий муфассирлар томонидан ҳам ўрганиб келинмоқда.

Асарнинг тарихий аҳамияти

“Жомеъу-л-баён” асари Ибн Жарир Табарийнинг ҳаёт давомидаги ижтиҳодий меҳнати натижасида яратилган бўлиб, унда у Қуръон оятларини изчил тушунтириб, турли манбалардан келтирилган ривоятлар, саҳобалар ва тобеинларнинг фикрлари билан тасдиқлаган. Асарнинг асосий хусусиятларидан бири унда Қуръоннинг турли оятлари ҳақидаги ривоятларни бир-бири билан солиштириш ва бир хил маъноларни таҳлил қилишдир. Табарий, шунингдек, баъзан ўзига хос ижтиҳодий фикрларни ҳам киритиб, тафсир усулига алоҳида ёндашув қўшган. Асарнинг тарихий аҳамияти шундаки, у муфассирлар учун илк ва энг муҳим тафсир манбаларидан бири сифатида қабул қилинган.

Қадимги муфассирлар асардан фойдаланиши

Қадимги муфассирлардан Ибн Касир (1301–1373), Замахшарий (1074–1144) ва Фахруддин Розий (1149–1209) каби олимлар “Жомеъу-л-баён” асарига кўплаб мурожаат қилганлар ва ўз ишларида Табарийнинг тафсирига асосланганлар. Масалан, Ибн Касир ўзининг “Тафсир ал-Қуръон ал-Азим” асарида Табарийнинг усулларида фойдаланиб, унинг ривоятларга бўлган ёндашувини сақлаб қолган (Ibn Kathir, 2003). Замахшарий эса луғавий тафсирда Табарийнинг ижтиҳодий фикрларини кенг кўламда таҳлил қилиб, тил асосида оятларнинг маъноларини тўлиқ очиб беришга ҳаракат қилган (Zamakhshari, 1998). Розий эса фалсафий тафсир йўналишида ҳам Табарийнинг маънавий фикрларидан фойдаланган (Razi, 1981). Шу тариқа, қадимги муфассирлар учун “Жомеъу-л-баён” асосий манба ва тафсирчилик анъанасининг йўлбошчиси бўлиб хизмат қилган.

Замонавий муфассирлар асардан фойдаланиши

Замонавий муфассирлар ҳам “Жомеъу-л-баён” асарига катта қизиқиш билан мурожаат қилмоқдалар. Уларнинг кўплари асарни қайта таҳлил қилиб, унинг замонавий талабларга жавоб беришини таъминлашга ҳаракат қилмоқдалар (Saeed, 2006). Замонавий таҳлилчилар ва уламолар орасида ушбу асарга бўлган қизиқиш ривоятларнинг мукамал тартибланиши, ижтиҳодий фикрларнинг яққол тушунтирилиши ва исломий билимларнинг кенг қамровда ёритилиши билан боғлиқ. Бугунги кунда Қуръон тафсирининг замонавий воситалари ва усуллари ривожланиши билан бир қаторда, Имом Табарийнинг асари ҳали ҳам муҳим ўрин тутаяди. У замонавий тафсирчилар учун илк манба сифатида, айниқса, тарихий ва ижтиҳодий асосдаги таҳлилларга мурожаат қилишда бебаҳо қўлланма бўлиб хизмат қилмоқда.

Асарнинг замонавий аҳамияти

“Жомеъу-л-баён” асари замонавий мусулмонлар ўртасида Қуръонни тушунишга ёрдам берувчи асосий воситалардан бири сифатида эътиборга эга. Асар замонавий таълим дастурларида ҳам кенг фойдаланилмоқда ва тафсир илми бўйича тузилган университет дастурларида асосий манбалардан бири бўлиб хизмат қилади (Amin, 2015). Шунингдек, Ислом ичидаги турли оқимлар ва мазҳаблар орасидаги баҳсларда ҳам Ибн Жарир Табарийнинг фикрлари ва усуллари муҳим аҳамият касб этади.

Хулоса

Ибн Жарир Табарийнинг “Жомеъу-л-баён” асари Қуръон тафсирининг тарихида улкан аҳамиятга эга бўлиб, у нафақат қадимги, балки замонавий муфассирлар учун ҳам манба ва йўлбошчи сифатида хизмат қилади. Асарнинг тарихий аҳамияти унинг ижтиҳодий ва ривоят асосидаги ёндашувида, замонавий аҳамияти эса Қуръонни тўғри тушуниш ва таҳлил қилишдаги муҳим манба

эканлигида намоён бўлади. Табарийнинг асари Ислом тафсирига қўшган улкан ҳиссаси сифатида ҳали ҳам фойдаланиб келинмоқда ва келажакда ҳам ўз аҳамиятини сақлаб қолиши кутилмоқда.

Фойдаланган адабиётлар

1. Amin, H. (2015). *Quranic hermeneutics: Towards a better understanding*. Oxford University Press.
2. Ibn Kathir. (2003). *Tafsir al-Qur'an al-Azim* (Abridged ed.). Darussalam Publishers.
3. Razi, F. (1981). *Mafatih al-Ghayb*. Dar Ihya al-Turath al-Arabi.
4. Saeed, A. (2006). *Interpreting the Qur'an: Towards a contemporary approach*. Routledge.
5. Zamakhshari, A. (1998). *Al-Kashshaf*. Dar al-Kutub al-Ilmiyyah.